

ПРИКАЗИ И БИЉЕШКЕ

Пол Кенеди, УСПОН И ПАД ВЕЛИКИХ СИЛА,
Превод: др Предраг Марковић, ЦИД Подгорица
и ЈП Службени лист СРЈ, Београд, 1999. стр. 662

Пол Кенеди (Paul Kennedy) је један од најпознатијих савремених историчара, Енглец који већ дуже вријеме живи и ради у Сједињеним Америчким Државама. Докторирао је на Оксфорду а истраживао је и предавао широм Европе и свијета. Бави се историјом међународних односа, економском историјом, стратегијом и геополитиком. Код нас је до сада била преведена само једна његова књига "Припрема за двадесет и први вијек". Кенедијева књига "The Realities Behind Diplomacy" (Лондон 1981) је од већине критичара проглашена "савршеном" књигом и дефинитивно му донијела научну славу. Нека од његових важнијих дјела су: "The Rise and Fall of British Naval Mastery" (1976. и 1992), "The Rise of Anglo-German Antagonism 1860-1914" (1980), "Strategy and Diplomacy 1870-1945" (1983), "The War Plans of The Great Powers 1880-1914" (1979). Предавач је на Универзитету у Јелу, гдје је и руководилац студија за међународне односе и безбједност, кодиректор је више фондација, комисија и конференција за војну и дипломатску историју, оснивач течајева и студија из ових области и копредсједник фондације за мир и међународну сарадњу. Експерт је Уједињених Нација.

Књига "Успон и пад Великих сила" представља резултат дугогодишњих

истраживања рађених непосредно у припреми овог дјела, као и претходног истраживачког и научног искуства професора Кенедија.

Недавно је аутору овог приказа професор Вилер (Mark Wheeler), стручњак за Балкан, са Универзитета у Дербију, а који лично познаје Пола Кенедија, испричао како је потекла иницијатива за писање ове велике студије. Наиме, америчка администрација директно, ангажовала је знатна средства да би од водећих института и фондација добила одговор на питање како пропадају велике, доминантне силе. Непосредна реализација пројекта пала је, највећим дијелом, на најпознатијег њиховог истраживача из области међународних односа, стратегије и геополитике, Пола Кенедија. Њему су финансијски омогућена вишегодишња истраживања широм свијета. Резултат тога је велика студија, изашла 1986, о расту и пропадању великих сила. У њој је аутор и врло експлицитно понудио одговор на питање како и зашто долази до пада доминантне силе.

Овај понуђени одговор уствари чини и основну тезу књиге, иако је она богата и комплексна студија са разним аспектима. У њу је укључена огромна литература, чије је само навођење на крају књиге, заузело равно 42 стране.

Књига, чији је поднаслов "Економ-

ске промјене и војни конфликти од 1500-2000. године", подијељена је на три велика дијела: први, Стратегија и економија у преиндустријском свијету; други, Стратегија и привреда у индустријској ери; и трећи, Стратегија и привреда данас и сутра. Ове три целине имају осам већих поглавља.

Полазна основа књиге која прати задњих 500 година глобалних економских и политичких промјена је дијалектичка чињеница да "релативна снага водећих држава у свјетским збивањима никада не остаје константна, углавном због неједнаке стопе раста у различитим друштвима и технолошким и организационим продорима који доносе већу предност једнима над другима". Оно на шта је студија усредсређена је интеракција између економије и стратегије као један од најдоминантнијих фактора који детерминише судбину великих држава. Велику важност у одређивању судбине сила у њиховим честим и често промјенљивим надметањима имао је и географски положај, што помаже да се објасни зашто су двије "бочне" државе, Русија и Британија, постале толико важне до средине XIX вијека. Студија настоји уједно да објасни теорију о временски дугој "европоцентричности" свијета. Основна идеја књиге разрађује се у обимним дјеловима који говоре о успону и паду сила у прошлости, као што је случај са Шпанијом и нешто касније са Британијом, која је прва водила глобалну политику, али као доминантна сила ни она није дуго трајала.

Занимљиво је да биполарни систем међународних односа Кенеди смјешта већ у крај XIX и почетка XX вијека, што је обрађено у поглављима V и VI: Долазак биполарног свијета и криза "средњих сила", први дио 1885-1918, и други дио од 1919-1942. Такође по њему Сједињене Америчке Државе су већ 1918. непобитно најјача свјетска сила, на шта указују сви економски показатељи, који за аутора имају прворазредну важност. На основу истих али и

других детерминишућих чинилаца Кенеди означава данашњих пет великих политичко-економских центара моћи - Кина, Јапан, Европска унија, Русија и САД.

Богат садржај и импозантан обим изнесених чињеница чине студију корисном за читаоце разних профила. Иако се може искористити у различите сврхе прије свега је она опсежан преглед политике великих сила током последњих пет вјекова, начина на који су економске и технолошке промјене утицале на положај сваке од водећих држава, сталне интеракције између економије и стратегије, великих војних конфликта и њихових резултата. Она се не бави малим силама ни малим билатералним ратовима.

Аутор се у последњем, закључном дијелу, у вези теорије ратова и методологије бави све бројнијим теоријама "рата и циклуса релативне моћи", "свјетских ратова", величине и трајања империја, и осталим покушајима да се, кад су у питању велики војни сукоби, нађу одређене законитости у прошлости и сугеришу перспективе за будућност. При томе се закључује да исходи свих великих коалиционих ратова у периоду 1500-1945. потврђују промјене које су се на економском нивоу одвијале у току дужег периода. Тако је нови територијални поредак који се успоставља на крају рата одсликавао увијек прерасподјелу моћи, која се одвијала унутар међународног система у дужем периоду. Историја протеклих пет стотина година показује да војна безбједност сила може одвратити или поразити накратко супарничке државе, али ако се у томе земља пренепрегне, разуди географски и стратешки, и ако издвоји велики дио својих укупних прихода на безбједност остављајући мање за "продуктивна улагања", доживјеће економско успоравање и губитак реалне моћи. Бити велика сила, закључује аутор, "по дефиницији држава која је способна да се носи са било којом другом државом, захтјева снажну

економску основу".

Примјер великог ширења и расуто-сти по свијету представља некадашња Британска Империја. Британски државници су морали да се дипломатски и стратешки баве ангажовањем које је било дословно свјетско по својим димензијама. У исто вријеме, рецимо у задњим годинама XIX вијека, кабинет се налазио у бригама око могућег распада Кине, колапса Отоманског царства, сукоба са Њемачком око Јужне Африке, и свађа са САД око граница Венецуеле и Британске Гвајане. Бри-нуо се око француских експедиција у екваторијалној Африци и руског покрета у Азији. Ово ангажовање и расу-тост снага по читавом свијету предста-вљало је огроман напор за државу. При томе и оно често спомињано опа-дање британске индустрије било је са-мо релативно. Није ствар у томе да се Британија није развијала, просто су се други развијали брже. Оваква ауторо-ва објашњења о постепеном паду и још кад се узму у обзир велики војни кон-фликти и њихови резултати, у потпу-ности је у складу са ранијим геополити-чким теоријама Мекиндера и Анге-ла (sir Halford Mackinder: "The Geopolitical Pivot of History", 1904, и Norman Angell: "Big Illusion", 1910).

Садашње Велике силе, дакле, при-нуђене су да се боре са два иста изазо-ва са којима су се суочавале и њихове претходнице: први је неизвјестан обра-зац економског раста, који неке од њих чини богатијим од других; а други, такмичарска и понекад опасна међуна-родна сцена, која их присиљава да иза-беру између непосредне војне безбјед-ности и дугорочније економске без-бједности. Говорећи конкретно о дана-шњем положају САД као доминантне силе, Пол Кенеди понавља општу тезу о судбини хегемона, само сада на при-мијењеном моделу. Издавања за од-брану чинила су 10% друштвеног про-извода САД у вријеме Ајзенхауера, 9% у вријеме Кенедија, према дана-шњих нешто преко 7%, али удио САД

у свјетској моћи и богатству је тада био двоструко већи од данашњег. Ре-цимо Јапан и Њемачка издвајају много мањи дио у војна улагања и концен-тришу своје снаге на комерцијални развој и стално јачају на свјетском тр-жишту. Дакле, САД су у уобичајеној дилеми са којом су се суочавале раније "број један" земље, да док њихова еко-номска моћ опада, положај глобалне силе их вуче да издвајају све више за војни сектор, што заузврат сужава продуктивна улагања и временом води ка силазној спирали у економској сфе-ри и укупном развоју, већим порезима и продубљивању унутрашњих пробле-ма.

Ауторов одговор на питање да ли ће САД моћи да одрже своје постојеће позиције је "не", јер једноставно ни једном друштву није дато да перма-нентно остане испред других, зато што би то значило замрзавање различитих модела раста и технолошког развоја што је немогуће. Наравно, по њему, оне неће потонути као некада Шпани-ја и Холандија или нестати као Рим и Аустро-Угарска. Чак и аналогича са Британијом, веома омиљена у савре-меној политиколошкој литератури, није по њему добра јер не узима у об-зир сразмјере. Величина, популација и природни ресурси Британских острва сугеришу да би требало да имају 3-4% свјетског богатства и моћи али скуп историјских и технолошких околности учиниле су да је Британија располага-ла са 25% свјетске моћи. Када су те околности нестале она се вратила на природну величину свог удјела. На исти начин, и истим мјерилима, САД би требало да располажу са 16-18% свјетског богатства а тај проценат је био око 40% 1945. године. Сада се оне враћају на свој "природни" удио али, за разлику од Британије, и у том стању биће веома значајне, као један од цен-тара моћи, у мултиполарном свијету.

Многе табеле и подаци о броју ста-новника, територијалној величини, производњи стратешких и других еко-

номских добара, учешћу у свјетској спољној трговини и улагању капитала поткрепљују слику о односима између појединих, или свих, великих сила у последњих пет вјекова.

Обиље чињеница и података из прошлости, уз критички апарат, и досад непревазиђену литературу, чији је списак сам за себе једна велика библиографија, чини књигу корисном за стручњаке из историје и других друштвених области, али незамјенљивом за стручњаке из области међународних односа. Неизбјежан је утисак да

аутор у свему показује ширину свог знања и дубину промишљања у историјској дијалектици.

Огроман труд преводиоца, колеге Марковића, и издавача нашао је пуно оправдање.

На крају, овај приказ није имао ни најмању намјеру да потпуно и подробно представи ову обимну студију, за шта би, због њене комплексности, требало много више простора и напора, већ само да укаже на њене основне тезе и садржаје, и да је препоручи колегама и читалачкој публици.

Мр Саша Кнежевић